

Staatscommissie rechtsstaat

info@staatscommissie rechtsstaat.nl

Geachte voorzitter en leden van de Staatscommissie rechtsstaat,

Hartelijk dank voor uw eervolle verzoek om mijn gedachten over de rechtsstaat met uw commissie te delen. Ik zal dat met name (maar niet uitsluitend) doen vanuit mijn ervaring als rechter en bestuurder in de Rechtspraak. Ik nam inmiddels kennis van de inbreng van de Raad voor de rechtspraak aan uw commissie en onderschrijf die geheel en van harte. Daarom zal ik me beperken tot een kortere en meer persoonlijke visie.

Voor de meeste mensen in ons land is de rechtsstaat vergelijkbaar met wat water voor een vis is. Men leeft erin, vindt het vanzelfsprekend en besteedt er geen gedachten aan. Dat wordt pas anders als het er niet meer is. Dan blijkt wat normaal is, onmisbaar te zijn.

Deze constatering stemt zowel tot vreugde als tot zorg. Vreugde vanwege de vanzelfsprekendheid dat we leven in een rechtsstaat. Zorg omdat die rechtsstaat wel aandacht en onderhoud behoeft om in stand te blijven en we onze ogen niet moeten sluiten voor het risico dat ook in ons land aan de randen van de rechtsstaat geknabbeld wordt als het politieke veld wijzigt. De opdracht aan uw Staatscommissie ondersteun ik dan ook van harte. Graag beschrijf ik hier drie aandachtspunten

Aansluitend bij de vanzelfsprekendheid die ik zojuist benoemde, wil ik als eerste aandachtspunt voor de versterking van het besef van het belang van de rechtsstaat, het onderwijs benoemen. De rechtsstaat is een abstract begrip, evenals de machtenscheiding, maar het aan de hand van concrete voorbeelden uitleggen wat het betekent als de Rule of Law niet geldt, moet tot de verbeelding van scholieren en studenten spreken. Daarin zou de positie van de onafhankelijke rechter als waarborg tegen willekeur, eigenrichting en machtsmisbruik een duidelijke plaats moeten krijgen. Daarmee voorkomen we ook dat het begrip "onafhankelijkheid" van de rechter bij het publiek een lege huls wordt ("elke adviseur noemt zich onafhankelijk"), danwel wordt beschouwd als een verouderd privilege dat rechters beschermt tegen ontslag.

Mijn tweede aandachtspunt is de toegang tot de rechter. Mijn zorgen daarover betreffen drie aspecten. Om te beginnen hoor en lees ik weinig over de toegang tot de rechter als verankerd in het EVRM en de grondwet. Het gaat in politieke- en beleidsstukken vooral over “de toegang tot het recht”. Maar wat betekent dat? Wie of wat biedt dan die toegang tot het recht? Een advocaat, een adviesbureau, een mediator, een website, een A.I.platform? Dat kan allemaal, maar daarmee heeft de burger nog geen toegang tot de onafhankelijke rechter.

Een tweede aspect bij de toegang betreft de griffierechten. Vooral voor kleinere civiele zaken waren die veel te hoog en zijn ze, hoewel verlaagd, nog steeds te hoog. Daarbij komen ook nog de kosten van het uitbrengen van een dagvaarding en zo geldt de (kanton)rechter voor burgers en het MKB al snel als “te duur”. Mede daarom is een aantal innovatieve projecten van de Rechtspraak¹ gestoeld op de verzoekschriftprocedure van artikel 96 van het Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering, waarvoor een veel lager griffierecht geldt en geen deurwaarder nodig is. Dat is echter vooralsnog aanvullend en geen oplossing voor het geschetste probleem.

Het derde aspect betreft de gefinancierde rechtsbijstand. De sociaal advocaat die mensen helpt en de weg naar de rechter weet te vinden als het nodig is, is voor mensen met een laag inkomen en een beperkte helpende omgeving een must om toegang tot de rechter te verkrijgen.

Mijn derde aandachtspunt betreft het noodzakelijke onderhoud van de derde pijler van de rechtsstaat, de Rechtspraak. Innoveren, digitaliseren, werven en opleiden van nieuwe rechters en andere medewerkers, het kost allemaal geld. Meer geld dan er beschikbaar is. Ik richt me in deze brief op het laatste. Dagelijks word ik ermee geconfronteerd dat de salarissen in de Rechtspraak achter zijn gebleven bij die van andere beroepsgroepen. Was dat voorheen vooral het geval in vergelijking met de private sector (een advocaat gaat er in salaris stevig op achteruit als hij of zij rechter wordt), hetgeen begrijpelijk is, tegenwoordig geldt dat ook voor mensen die rechter willen worden en werkzaam zijn bij de overheid en bij toezichthouders. Ook onze gerechtsjuristen en juridisch adviseurs – zonder wie de rechtspraak absoluut niet kan functioneren zoals zij nu doet - worden als zij overstappen naar, bijvoorbeeld, een departement aanzienlijk hoger ingeschaald. Deze, verhoudingsgewijs, lage salarissen voor rechters en hun rechterhanden vind ik onbegrijpelijk en zorgelijk, gelet op de zwaarte van de functies en de waarde van kwalitatief

¹ Regelrechter, overlegrechter, wijkrechter, procedure voor zorgverzekeringszaken

hoogstaande en betrouwbare rechtspraak. Voor de onderlinge verhouding tussen de staatsmachten is dit verschil naar mijn mening ook niet bevorderlijk.

Tot slot nog enkele opmerkingen met een blik op de punten als vermeld in art. 2 lid 1 van het Instellingsbesluit staatscommissie rechtsstaat. De toegenomen aandacht vanuit de Rechtspraak voor “knellende wetgeving” en de signalering daarvan bij de wetgever vind ik een positieve ontwikkeling, waar ik graag aan bijdraag. Hoe eerder vanuit onze praktijk (mogelijke en ervaren) knelpunten kenbaar worden gemaakt, hoe beter het voor de burger en de rechtsbescherming is. Datzelfde geldt voor deelname vanuit de Rechtspraak aan expertgroepen, ronde tafels en dergelijke. Met behoud van onze bijzondere positie, meen ik dat dit nog meer kan gebeuren. Dat behoeft niet alleen inzet vanuit de kant van de Rechtspraak, maar ook tijdige alertheid en uitnodiging van de kant van de andere staatsmachten.

Ik dank u hartelijk voor uw aandacht en wens u veel succes met uw opdracht.

Hoogachtend,

Robine de Lange-Tegelaar

President rechtbank Den Haag

17/7/23